

Pojem

Sokol chce ve své (habilitační) práci (s. 8) začít „tím nejběžnějším a nejznámějším“, a tak se táže: „Co tedy máme na počátku našeho zkoumání takříkajíc v hrsti?“ A potom pokračuje větou velice problematickou: „Ať už jsou naše předchůdné názory a představy o povaze času jakékoli, je tu sám pojem, kterému prakticky rozumíme, a jeho vyjádření v řeči: slovo.“ Zde sluší ihned provést několik oprav těch nejhrubších chyb. Především žádný pojem nikdy není „tu“, neboli: o žádném pojmu – a tedy ani o pojmu „čas“ – neplatí, že „je tu“. Každý pojem musí být myšlen, tj. musí být aktualizován v určitém konkrétním myšlenkovém aktu (a proto jej nemůžeme ani ve velmi přibližném významu „mít v hrsti“) . Mimo takový myšlenkový akt nemá pojem žádnou vlastní skutečnost. Dále: žádný pojem nemůže být „vyjádřen“ slovem, nýbrž takové slovo může sloužit k pojmenování onoho pojmu. Přitom je třeba stále pamatovat, že jazyky žily a fungovaly daleko předtím, než došlo k vynálezu pojmu a pojmovosti. Jestliže mluví Sokol o tom, že pojmu času „prakticky rozumíme“, pak to nemůže znamenat nic jiného, než že rozumíme slovu, ale bez pojmového upřesnění. Pojmu totiž lze jen rozumět nebo nerozumět, a pokud rozumíme, tedy rozumět správně nebo nesprávně. Není nepřesných, přibližných pojmu – leda že bychom chtěli mluvit o nesprávných, neplatných apod. „pojmech“ či spíše o „pseudopojmech“. Jediným způsobem, jak může pojem být ustaven (konstituován), je jeho nasouzení. Každá jednotlivá aktualizace určitého pojmu nutně znamená aktualizaci jeho nasouzení. Je-li nám tato aktualizace už něčím běžným, opírá se nepochybně o prosté asociační vazby; odtud však nelze vycházet jako z nějakého „prostého počátku“, neboť to je už zdánlivě zjednodušený, ve skutečnosti stále, byť skrytě velmi komplikovaný rezultat jakési „ekonomizace“ onoho nasouzení (po delších zkušenostech již dobře nacvičeného, natrénovaného). Už z toho je zřejmé, že to „nejběžnější a nejznámější“ nemusí být a dokonce téměř nikdy není tím nejspolehlivějším východiskem. Je tu však něco ještě závažnějšího. Ono „praktické rozumění“ určitému slovu (ne tedy pojmu, jak říká Sokol) není v žádném případě nezávislé na „našich předchůdných názorech“, ať už jsou promyšlené a pojmově seriózně strukturované nebo jen na tušeních a dojmech nebo dokonce jen na napodobení slyšených výrazů a rétorických obrátů založené.

(Písek, 960810-1.)